

Т. Загорська,
О. Кореновський

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Визначено особливості глобалізації економічних процесів на сучасному етапі цивілізаційного розвитку. Проаналізовано шляхи формування механізмів реалізації принципів сталого розвитку економіки України.

Ключові слова: сталий розвиток, економічна система, глобалізація, механізми, інновації.

З 1 січня 2016 р. набув чинності Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 р., прийнятий світовими лідерами у вересні 2015 р., в якому сформовано 17 цілей сталого розвитку. Цілі спрямовані на задоволення потреб населення як розвинених, так і країн, що розвиваються. Вони передбачають викоринення бідності у всіх її формах; ліквідацію голоду та сприяння сталому розвитку сільського господарства; заохочення здорового способу життя та сприяння добробуту всіх людей; забезпечення загальної та якісної освіти. В рамках цього документа затверджено напрямки глобального розвитку на наступні 15 років, прийнято зобов'язання щодо скорочення викидів, забезпеченню стійкості розвитку і боротьбі зі зміною клімату на національному та міжнародному рівнях. У декларації країни зобов'язуються досягти гендерної рівності, забезпечити наявність та раціональне використання водних ресурсів, а також загальний доступ до екологічно чистої енергетики, сприяти стійкому економічному зростанню і створенню робочих місць, створити інфраструктуру для індустріалізації, зменшити соціально-економічну нерівність всередині країн і між державами, забезпечити безпечні умови життя в містах і населених пунктах [1].

Світовий досвід другої половини ХХ ст. показав, що ніякі специфічні умови, особливості національного розвитку, кризові стани і внутрішні трансформації не можуть ані відмінити, ані відкласти дію об'єктивних законів глобалізації розвитку. Країни, які виявляться неспроможними зайняти місце в системі світової глобалізації, неминуче опиняться поза процесами цивілізаційного розвитку. Глобалізація світового розвитку не є новим явищем – цивілізація глобалізується і інтегрується в процесі всього періоду її розвитку. З одного боку, глобалізація розширює можливості окремих країн щодо використання та оптимальної комбінації різноманітних ресурсів, їхньої більш глибокої і всебічної участі в системі міжнародного поділу праці, з іншого – глобальні процеси значно загострюють конкурентну боротьбу, спричиняють маніпулювання величезними фінансовими й інвестиційними ресурсами, що становить реальну загрозу для країн із низькими і середніми доходами [2].

Мета статті полягає в узагальненні підходів до дослідження проблем глобалізації і її впливу на розвиток національної економіки.

Основою глобалізації є передусім економічна глобалізація, яка охоплює виробничу, торговельну і фінансово-інвестиційну сфери. Це, своєю чергою,

обумовлює глобалізацію інфраструктури окремих національних економік – як наслідок економічної глобалізації відбувається глобалізація в політичній, соціальній, науково-технологічній та екологічній сферах. Економічна складова глобалізації пов'язана насамперед із джерелами, факторами, формами господарської діяльності: інвестиції й технології, робоча сила, інтелектуальні й фінансові ресурси, менеджмент і маркетинг тощо.

Економіка глобалізується внаслідок виникнення нових форм конкуренції і враховує такі головні елементи:

- міжнародну науково-технічну сферу;
- систему міжнародного виробництва;
- світовий ринок і міжнародну торгівлю;
- міжнародну валютно-фінансову систему [3].

На початку XXI ст. глобалізаційні процеси охопили практично всі сфери життєдіяльності будь-якої країни світу і мають як спільні параметри, так і певні регіональні і субрегіональні особливості. Будь-яка країна може використати переваги глобалізації у таких напрямках:

- поглиблювати міжнародний розподіл праці;
- ефективніше розподіляти кошти і у підсумку сприяти підвищенню якості трудового життя, розширенню життєвих перспектив населення (при нижчих затратах);

- здійснювати економію на масштабах виробництва, що потенціально може сприяти зниженню цін, підвищенню рівнів зайнятості й життя;

- підвищити рівень продуктивності праці в результаті раціоналізації виробництва на глобальному рівні й поширювати передову технологію, а також посилити конкурентний тиск на користь безперервного введення інновацій у світовому масштабі.

Сутність глобалізації визначається як процес територіальної і галузевої перебудови національних господарств, що характеризується утворенням системи різновекторних зв'язків глобального, регіонального, локального рівня, якісні і кількісні параметри яких обумовлюють динамічні зміни світової економіки в напрямі формування цілісної моделі розвитку [4].

Упродовж всього періоду формування ринкової економіки України превалює тенденція підпорядкування економічної політики виключно цілям економічного зростання, що заохочує нераціональне споживання природних ресурсів, забруднення довкілля та імпорт енергоносіїв. За даними Світового банку, енергоефективність економіки України, тобто, виробництво ВВП на одиницю споживчої енергії, є однією з найнижчих у Європі. Посилилась невідповідність між інтересами країни та її економікою, яка орієнтується переважно на виробництво сировинних продуктів, а її ресурсомісткість, затратність та екологічна шкідливість навіть збільшилися – збільшилося споживання ресурсів та обсяги різноманітних видів забруднення на одиницю ВВП країни, тоді як у передових країнах рівні забруднення неухильно знижуються [5].

Специфіка функціонування державних механізмів управління економікою обумовлює необхідність подолання низки негативних явищ, які є типовими для соціуму сучасної України. Опитування, проведене соціологами, виявило головні перешкоди, які стримують входження нашої держави до глобального соціально-економічного простору [6] (табл. 1).

Таблиця 1

**Індекси причин, які перешкоджають входженню України
до глобального соціально-економічного простору**

Причини-перешкоди	Індекс ставлення до ідеї приєднання України до союзу Росії та Білорусі	Індекс ставлення до вступу України в ЄС
Неконкурентоспроможність економіки	0,67	0,69
Політична нестабільність у країні	0,66	0,67
Недостатній розвиток інфраструктури	0,63	0,72
Корумпованість політичних і ділових лідерів	0,61	0,69
Науково-технічне відставання від розвинених країн	0,60	0,69
Нестача фахівців, які здобули освіту в західних країнах	0,53	0,79
Відсутність відповідної геополітичної та гео економічної стратегії	0,52	0,64

Примітка: Індекси розраховані у діапазоні від 0 – “радіше негативно” до – “радіше позитивно”. Засадовою для розрахунку індексу є кількість відповідей респондентів за кожного позицією.

Аналіз проведених опитувань з позицій сьогодення засвідчує сталість перешкод, які стримують не тільки процеси глобалізації, але й поступ соціально-економічного розвитку країни взагалі. У більшості випадків подолання перешкод пов'язане з наявністю (чи відсутністю) політичної волі.

Попри те, що Україна є однією з найбагатших країн світу на природні ресурси, їх використання в національній економіці є вкрай нераціональним. За економічним та науковим потенціалом Україна входить до першої п'ятірки країн Європи, а за ефективністю його використання замикає першу сотню країн світу. Надмірне експортування сировини і продукції, враховуючи низький рівень доданої вартості, викликають негативні економічні та екологічні наслідки: забруднюється навколишнє середовище, зростають техногенні загрози.

На сьогодні ефективність функціонування економіки України в міжнародному просторі конкурентоздатності, рівень розвитку і ефективності функціонування національної інноваційної системи є недостатніми для забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки, гарантованої національної безпеки, виходу в найближчій перспективі за рахунок економічного зростання на європейські стандарти життя українських громадян. За останні вісім років свого розвитку економіка України так і не позбавилася глибоких структурних деформацій і значно відстає від розвинених країн світу за сукупною продуктивністю всіх факторів виробництва та відповідно – рівнем добробуту населення. Більшість підприємств залишилися технологічно відсталими, енергоємними, із слабкою диверсифікацією продуктів і ринків, що зумовлює низьку адаптивність до зовнішніх збурень і призводить до негативних тенденцій в виробництві.

Досвід останніх років свідчить, що основною проблемою виробничого комплексу України є не так вартість енергоносіїв, як загалом відсутність у власників підприємств інноваційної стратегії розвитку, яка забезпечувала б необхідний рівень оновлення та диверсифікації виробництва, підвищення його конкурентоспроможності, що дає запас міцності в умовах цінової турбулентності. Саме неконкурентоспроможні виробництва, як за собівартістю вироблення продукції, так і за її якістю й асортиментом, у періоди різкого згортання попиту на ринках та обвалу цін опиняються поза ринком.

Однак, попри тенденції на сучасному етапі розвитку світової економіки, що визначають інновації, фундаментальним чинником у комплексному процесі трансформації економічних систем, основними галузями торгівлі України залишається експортно-орієнтована сировинна продукція: чорні і кольорові метали, машини та устаткування, продовольчі товари, мінеральні продукти, продукція хімічної промисловості, деревина та вироби з неї, промислові вироби [7].

Головною проблемою економіки України є неготовність до адекватної відповіді на зовнішні, так і внутрішні шоки в умовах постійного загострення глобальних викликів. Україна хронічно відстає від більшості країн майже за усіма макроекономічними критеріями та оцінками, залишається на периферії світових інноваційних систем, що гальмує подальший розвиток.

Відповідно до цілей сталого розвитку, за основу національної модернізації економіки України потрібно взяти новітню доктрину “сталого (екологічно і соціально збалансованого розвитку). Європейська модель “еко-соціальної ринкової економіки”, що нині висувається майже в кожній програмі провідних країн ЄС, є сучасною європейською реалізацією концепції сталого розвитку і може служити стратегічним орієнтиром для України. Ця доктрина була офіційно закріплена ЄС у 2001 р. із прийняттям “Стратегії сталого розвитку Європейського Союзу”, що визначає загальний вектор змін на рівні політики і законодавства як ЄС загалом, так і його країн-членів [8].

Еко-соціальна ринкова економіка і сталий розвиток суспільства ґрунтується на трьох принципових положеннях – органічному поєднанні економічної ефективності, соціальної справедливості та ресурсно-екологічної збалансованості. Загальновідомо, що економічне зростання, що відбувається без врахування екологічних чинників, не може бути сталим і тривким у довгостроковій перспективі. Водночас, неприйнятною є охорона довкілля, що готова нехтувати інтересами людей і суперечить прагненню до задоволення базових людських потреб (це, на жаль, властиво для багатьох екологічних рухів та партій зелених). Складовою еко-соціальної ринкової економіки є широке застосування ринкових стимулів та екологічно-економічних механізмів у вирішенні проблем природного довкілля, а також обмеження жорсткого адміністративного управління чи регулювання. Реалізація такої моделі потребує перегляду макроекономічної та секторальної політики з метою “інтерналізації екстерналій” – трансформування зовнішніх екологічних і соціальних факторів, пов’язаних із вичерпанням природних ресурсів і забрудненням довкілля, у внутрішні витрати виробництва та їх інтеграцію в процес ринкового ціноутворення [9, 10].

Для успішного вирішення питань соціально-економічного розвитку, необхідно враховувати те, що Україна, як і будь-яка інша країна світу, має проблеми, які є складовими глобальних проблем зі своїми, специфічними для кожної держави, особливостями. Для України такими проблемами є: низький рівень конкурентоспроможності економіки, низький рівень економічних свобод та підприємництва, невисокий рівень привабливості

для прямих іноземних інвестицій, низький рівень використання поновлюваних джерел енергії; політична нестабільність, низька якість та ефективність державного управління, високий рівень корупції. З позиції забезпечення економічної безпеки в Україні потрібно вирішити низку проблем у таких сферах, як: демографічній, науково-технологічній, макроекономічній, фінансовій, енергетичній та виробничій.

Для реалізації стратегічних цілей сталого розвитку в Україні необхідно спрямувати всю економічну політику у формування найбільш ефективних господарських структур та здійснення перерозподілу інноваційних ресурсів суспільства на користь нових виробництв, які визначають сутність і спрямованість трансформаційних процесів. Такі процеси повинні здійснюватися у повній гармонізації з вимогами кон'юнктури внутрішнього ринку, шляхом нарощування випуску конкурентноекспортоспроможного національного продукту. Саме це і є відправною точкою створеної ринкової економіки. Держава на те й існує, щоб регулювати та управляти соціо-еколого-економічними процесами, банківською діяльністю, бюджетною, податковою, кредитною і фінансовою політикою у загальнонаціональних інтересах зміцнення і розвитку як регіонів, так і країни загалом.

Тому стрижневим блоком сталого розвитку є інноваційна політика, під якою розуміються форми і методи державного стимулювання науково-технічної діяльності з метою широкого втілення наукових досліджень і розробок у кінцевий виробничий результат – нові конкурентоспроможні види продукції, нові технологічні процеси, нові організаційні рішення. Кожна країна, якщо вона прагне бути конкурентноспроможною у світовому розвитку, має підтримувати свій науково-технічний та освітній потенціал на належному рівні. Інноваційна модель сталого розвитку регіону є багатоцільовою, спрямованою до ідеалу системою, організація життєдіяльності якої базується на постановці та реалізації комплексу тактичних цілей для досягнення сталого розвитку. Вона поєднує потенціали виробничих, наукових, навчальних, конструкторсько-розробницьких закладів, регулятивних інститутів, структур сприяння бізнесу різної організаційно-правової належності, які діють за широким спектром довгострокових та тактичних завдань розширеного відтворенні, орієнтовані на передові досягнення соціо-еколого-економічного розвитку [11, 12].

Нині багато країн і міжнародних організацій головними завданнями свого сталого розвитку визначили фронтальний розвиток науки відповідно до зваженої оцінки складових наукового процесу, балансу фундаментальних і прикладних досліджень із урахуванням наявної наукової інфраструктури, різних форм фінансування наукових досліджень та способів контролю наукових результатів, пріоритетний розвиток високотехнологічних, наукомістких видів виробництва, забезпечення подальшої концентрації на національній території циклів глибокої переробки продукції, а також розвиток дослідно-експериментальної бази, унікальних систем високотехнологічного виробництва.

Реалізація цього блоку завдань передбачає послідовне створення організаційних та економічних механізмів підтримки наукового процесу, випереджуючого розвитку фундаментальної науки, найважливіших прикладних досліджень та розробок. Критерії обрання пріоритетів розвитку науки, фінансування окремих проектів та проведення належних ходів інституційної, організаційної підтримки мають визначатися відповідно до світових тенденцій у наукових розробках, наявного забіжного досвіду регулювання, науково-технічного потенціалу конкретні

країни, її національних інтересів. Крім того, акцент на розвиток саме новітнього виробництва означає можливість ґрунтовної оцінки пріоритетів розвитку економічної бази галузей, які здатні постати локомотивами поступу. Такий акцент обумовлює необхідність впровадження організаційно-інституційних, економічних механізмів, що могли б сформувати ефективну модель інноваційного розвитку. Реалізація цих завдань потребує підготовки фахівців висококваліфікованого кадрового корпусу науковців – у сучасному світі це набуває реального значення. На сьогодні дедалі більша частка капіталу інтегрується у сферах підготовки кадрів, навчання спеціалістів, формування інтелектуальної еліти суспільств [13].

Для інноваційного розвитку необхідним є і формування організаційно-правових інструментів інноваційного регулювання. Метою застосування організаційно-правових інструментів інноваційного регулювання є забезпечення якнайефективнішого включення в господарський обіг наявних науково-технічних ресурсів. Із технічного погляду завданнями нормативно-правового регулювання є створення засад реалізації амортизаційної політики, регламентація порядку, обчислення, обліку та аудиту, оподаткування, обігу інтелектуальної власності, визначення вартісних параметрів у науково-технічній діяльності [14].

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що компонентами інноваційної моделі сталого розвитку є:

- фронтальний розвиток науки;
- пріоритетний розвиток високотехнологічного виробництва;
- сучасна освітньо-кадрова підготовка;
- забезпечення фінансування науково-технічного прогресу;
- забезпечення адекватного організаційно-правового механізму.

Реалізація цих основних напрямів розвитку науково-технічного прогресу вимагає стимулювання інноваційної моделі сталого розвитку, адекватного регулювання трансформаціями економічної системи.

Особливої актуальності набувають питання, пов'язані з формуванням і удосконаленням системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності, що обумовлюється гострою нестачею фінансових ресурсів, яка притаманна сучасній економічній ситуації, виключною важливістю і корисністю інноваційних процесів в економічному, соціальному і екологічному розвитку, а також необхідністю створення ефективних форм фінансових відносин, що опосередковують кожний етап інноваційної діяльності.

Окрім того, загальновизнану схему інноваційної діяльності необхідно вкладати у жорсткий часовий графік організації і контролю виконання, що дасть можливість зробити цей процес керованим. Така клопітка робота має супроводжуватися обов'язковим маркетингом і моніторингом ринкової кон'юнктури, щоб вчасно здійснювати необхідну корекцію регулюючих механізмів для спрямування підприємництва у прогресивне русло структурних зрушень, досягнення збалансованості ринкових пропозицій з платоспроможністю населення [15].

На національному рівні ця проблема має вирішуватися шляхом системного моніторингу стану інноваційного пошуку, об'єднання в цьому напрямі зусиль касових, науково-дослідних установ, творчих колективів та господарюючих суб'єктів, організації власних та участі у міжнародних, загальнодержавних виставках інноваційних напрацювань, допомоги в пошуках інвестиційних ресурсів.

Висновки

У сучасних умовах функціонування економічної системи України реформування економіки України повинно бути спрямоване на впровадження в практику господарської діяльності принципів сталого розвитку. Це обумовлює необхідність удосконалення механізмів регулювання економічними процесами, на основі ефективного поєднання державного регулювання й ринкового саморегулювання. Трансформація соціально-економічної системи України повинна відбуватись на основі існуючого національного інноваційно-індустріального потенціалу, що забезпечить створення організаційно-правової й фінансової бази виробництва високотехнологічних наукомістких продуктів із високою доданою вартістю.

Список використаної літератури

1. Цели устойчивого развития [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.un.org/ru/pdf>.
2. Глобалізація і безпека розвитку [Текст] : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.] ; кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. — К. : КНЕУ, 2001. — 733 с.
3. Там само. — 733 с.
4. Там само. — 733 с.
5. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання [Текст] / В. М. Геєць ; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. — К. : [б. в.], 2000. — 344 с.
6. Вишняк О. Результати соціально-економічної трансформації суспільства і уявлення населення про бажані геополітичні вибори / О. Вишняк, В. Піддубний, О. Беленок // Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів [Текст] / упоряд. М. О. Шульга. — К. : ТОВ "Друкарня "Бізнесполіграф", 2009. — 80 с.
7. Стійкий екологічно безпечний розвиток і Україна [Текст] : навч. посіб. / [Ф. В. Вольвач, М. І. Дробноход, В. Г. Дюканов [та ін.] ; за ред. М. І. Дробнохода]. — К. : МАУП, 2002. — 104 с.
8. Кизим М. О. Проблеми та цілі сталого розвитку України у світі глобальних проблем світової спільноти [Текст] / М. О. Кизим, П. В. Проноза, Ш. А. Омаров. — Х. : ВД "ІНЖЕК", 2010. — 96 с.
9. Програма дій "Порядок денний на ХХІ століття" [Текст] / [пер. з англ. : ВГО "Україна. Порядок денний на ХІ століття" та інститут сталого розвитку]. — К. : Інтелсфера, 2000. — 360 с.
10. Україна: прогрес на шляху до сталого розвитку. Інформаційно-аналітичний огляд виконання "Порядку денного на ХХІ століття" [Текст] / [наук. кер. Б. М. Данилишин]. — К. : ЗАТ "НІЧЛАВА", 2002. — 218 с.
11. Шевчук В. О. Євроінтеграція і якість економічного зростання / В. О. Шевчук, Н. І. Черкас // Актуальні проблеми міжнародних відносин [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 66 (1). — К. : КНУ імені Тараса Шевченка; Інститут міжнародних відносин, 2007. — С. 15—23.
12. Сучасні проблеми розвитку національної економіки і шляхи їх розв'язання [Текст] : кол. наук. моногр. / [за наук. ред. д. е. н., проф. М. М. Єрмошенка]. — К. : Національна академія управління, 2008. — 452 с.
13. Структурні реформи економіки : світовий досвід, інститути, стратегії для України [Текст] / О. І. Амоша, С. С. Аптекарь, М. Г. Білопольський [та ін.] ; ІЕП НАН України, ТЕНУ МОНС України. — Т. : Економічна думка ТЕНУ, 2011. — 8487 с.

14. Алимов О. Промисловий потенціал України: напрями ефективного розвитку / О. Алимов, В. Ємченко // Економічний часопис – XXI [Текст]. — 2003. — № 6. — С. 28—32.

15. Рудь Н. Інноваційна інфраструктура регіону: теорія, методологія практика [Текст] / Н. Рудь. — Луцьк : ВРР ЛНТУ, 2011. — 492 с.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2016

Схвалена до друку редколегією 30.03.2016

**T. Zahorska,
O. Korenovskiy**

**WAYS TO CREATE MECHANISMS FOR THE IMPLEMENTATION
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN CONDITIONS
OF GLOBALIZATION PROCESSES**

The features of globalization of economic processes at the present stage of civilizational development are defined. The ways to create mechanisms for the implementation of principles of sustainable economic development of Ukraine are analyzed.

Key words: sustainable development, economic system, globalization, mechanisms, innovations.